

УДК 338.585

Л. Г. Цимбалюк,

Н. П. Скригун

ЧИННИКИ, РЕЗЕРВИ ТА ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ЯК ОСНОВА ЗМЕНШЕННЯ ЦІНИ ТОВАРУ

***Анотація.** Узагальнено групи чинників зниження витрат виробництва, систематизовано види резервів зниження витрат виробництва, конкретизовано шляхи зниження витрат задля оптимізації цінової політики підприємства.*

***Ключові слова:** ціна, витрати, витрати виробництва, чинники, шляхи, резерви зниження витрат виробництва.*

***Summary.** The groups of factors of decline of production costs are generalized, the types of backlogs of decline of production costs are systematized, and ways of decline of expenses are specified with the purpose of optimization of price policy of enterprise.*

***Key words:** price, costs, production costs, factors, ways, backlogs of decline of production costs.*

Постановка проблеми. Щоб бути конкурентоспроможним на ринку, товар має реалізовуватися за оптимальною для покупця ціною. Що довше товар існує на ринку, то більше конкурентів у нього з'являється. Тому задля забезпечення прибутковості продажів та конкурентних переваг товару ціна на нього, як правило, з часом повинна знижуватися. Основою ціни є середні

витрати на виробництво і реалізацію продукції. З метою виявлення можливостей зменшення відпускної ціни, отримання вищого прибутку та підвищення ефективності діяльності підприємства повинні вміти виявляти можливості зниження витрат на виробництво продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки теоретичних основ управління

© Л. Г. Цимбалюк, Н. П. Скригун, 2011

витратами у господарській діяльності підприємств досліджували такі вітчизняні вчені: Ф. Бутинець, Г. Краюхін, Л. Нападовська, С. Ніколаєва, А. Череп, М. Чумаченко та ін. Аналіз літературних джерел свідчить, що при всій значимості раніше проведених наукових досліджень окремі питання, які стосуються конкретизації чинників, шляхів та резервів зниження витрат виробництва задля забезпечення можливості підвищення конкурентоспроможності ціни з урахуванням існуючого попиту та невисокої купівельної спроможності покупців вивчені недостатньо.

Саме незавершеність наукових досліджень у площині виявлення та систематизації чинників, шляхів та резервів зниження витрат виробництва, а також очевидна методична і практична значимість даної проблеми зумовила вибір та обумовила об'єктивний характер актуальності теми.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення груп чинників, систематизація видів резервів зниження витрат виробництв, конкретизація чинників та шляхів зниження витрат задля оптимізації цінової політики підприємства.

Виклад основного матеріалу. Витрати виробництва знаходяться у взаємозв'язку з показниками ефективності виробництва, зокрема, прибутком, показниками рентабельності, витратами на 1 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції тощо, тому отримання максимального ефекту з найменшими витратами, економія трудових, матеріальних та фінансових ресурсів залежать від того, як вирішуються питання зниження витрат виробництва. Так, ефективним напрямом зниження витрат є дотримання принципів ефективного розміщення продуктивних сил: скорочення відстані між виробником і споживачем, між виробництвом і сировинною базою. Слід особливо відмітити, що дотримання загальних економічних принципів та законів — важливий напрям зниження витрат виробництва, що не призводитиме до погіршення кінцевого продукту і дасть можливість товаровиробникам отримати додаткових покупців та додаткові прибутки.

Встановлено, що в економічній літературі розрізняють такі поняття, як фактори, чинники і резерви зміни показників діяльності підприємства.

Фактори — рушійна сила будь-якого процесу, яка визначає характер явища і результат. Чинники — техніко-економічні умови, під впливом яких змінюються показники діяльності підприємства, зокрема, абсолютна величина чи рівень витрат на виробництво одиниці продукції. Економічні чинники найповніше охоплюють всі елементи процесу виробництва — засоби, предмети праці і саму працю. Вони відображають основні напрями роботи колективу підприємства: підвищення продуктивності праці, впровадження сучасної техніки і технології, краще використання обладнання, здешевлення заготівлі і краще вико-

ристання предметів праці, скорочення адміністративних, збутових та інших накладних витрат, скорочення браку та ліквідацію невиробничих витрат та втрат. *Чинники зниження собівартості* — причини, рушійні сили, що призводять до зменшення витрат, а також умови, в яких вони діють. *Резерви* — кількісно вимірювані можливості економії ресурсів, які можна виявляти на різних стадіях життєвого циклу виробів у процесі їхнього виробництва. Резерви як економічна категорія є комплексним поняттям, що включає в себе можливості збільшення виробництва продукції та можливості зниження витрат на основі удосконалення використання ресурсного потенціалу — трудових, сировинних, паливно-енергетичних, природних, фінансових та інших видів ресурсів. *Шляхи* зниження витрат на виробництво — конкретні заходи за резервами зниження витрат в окремих галузях матеріального виробництва.

Вважаємо, що задля підвищення ефективності цінової політики слід зосередити увагу на детальнішому вивченні чинників, резервів і шляхів зниження витрат виробництва. Встановлено, що в галузях матеріального виробництва на економію ресурсів здійснюють вплив такі *групи техніко-економічних чинників*: підвищення технічного рівня виробництва; зміна відносних розмірів амортизаційних відрахувань; вдосконалення організації виробництва та праці; зміна обсягу виробництва; зміна структури (номенклатури та асортименту) продукції; галузеві та інші чинники.

На підприємствах перелік чинників може змінюватися і доповнюватися з урахуванням специфіки та умов виробництва. Перелік чинників повинен бути досить повним, охоплювати всю сукупність умов, що спричинили зміни витрат, які формують витрати на виробництво продукції. Випадкові причини та чинники, що істотно не впливають на величину витрат, до переліку не вносяться.

Розглянемо наведені групи техніко-економічних чинників детальніше.

1. *Підвищення технічного рівня виробництва* виявляється в економії матеріальних та трудових витрат за напрямками:

а) впровадження нової та удосконалення технології, що застосовується, механізації та автоматизації виробничих процесів;

б) розширення масштабів застосування нової техніки;

в) застосування нових видів сировини і матеріалів та поліпшення їх використання;

г) зниження трудомісткості одиниці продукції;

д) підвищення якості та технічних характеристик виробів.

2. У розрахунках плану собівартості враховується прямиий ефект застосування нової техніки, що виявляється в зниженні технологічної трудо-, матеріало-, енергомісткості та інших змінних витрат на виробництво. *Під економією від під-*

вищення технічного рівня виробництва розуміють пряме абсолютне зниження витрат на одиницю продукції чи на планований обсяг робіт. При цьому в розрахунок не включаються:

а) відносна економія, що утворюється за рахунок збільшення обсягу виробництва (враховується в розрахунках скорочення постійних витрат);

б) економія від використання нової техніки на заново введених виробництвах та об'єктах, яка враховується за одним із напрямів зміни організації виробництва та умов праці;

в) економія від виробництва нових видів продукції, що враховується в розрахунках обсягу продукції у вартісному виразі та в розрахунках зміни структури продукції.

Розрахунок економії від підвищення технічного рівня виробництва базується на розрахунках ефективності заходів, що здійснюються. Плани впровадження нової техніки містять деякі з цих заходів. Розрахунок проводиться виходячи з витрат на нову техніку (які передбачаються в кошторисах використання коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства, включаючи кредити банку на ці цілі) та середньої окупності витрат (в частині економії від зниження собівартості), що визначається розрахунком за минулий час.

Якщо на підприємстві розроблено конкретну програму технічного переоснащення з розрахунками витрат та економічного ефекту, цей ефект слід враховувати, окремо виділяючи відповідну частину витрат із загальних асигнувань на розвиток техніки. Річний економічний ефект враховується в розрахунках плану в частині, що одержана з моменту впровадження заходу до кінця року, виходячи або з обсягу робіт на цей період, або з частки річної економії, що припадає на календарний період часу від початку впровадження заходів до кінця року. Водночас у розрахунках за напрямом «Розширення масштабів застосування нової техніки» окремо обчислюється різниця між річною та врахованою в плані економією внаслідок упровадження заходів у базовому році та від розширення масштабів робіт за всіма іншими заходами, витрати на які були проведені раніше.

Сума економії від упровадження технічних заходів визначається за формулою:

$$E_{не} = C_c - C_n, \quad (1)$$

де $E_{не}$ — економія поточних витрат;

C_c — поточні витрати на річний обсяг виробництва продукції до впровадження технічних заходів;

C_n — поточні витрати на річний обсяг виробництва продукції після впровадження технічних заходів.

У розрахунках за напрямом «Застосування нових видів сировини і матеріалів та поліпшення їх використання» враховується економія, одержана в результаті здійснення заходів раціонального використання сировини та матеріалів,

що не відображені в розрахунках за названими вище напрямками, в тому числі:

а) поліпшення використання природної сировини шляхом зменшення її втрат під час первинної обробки, а також повнішого добування корисних компонентів у процесі комплексного використання сировини;

б) поліпшення використання сировини у виробництві;

в) застосування заміників;

г) повніше використання відходів сировини та матеріалів у виробництві, вторинного тепла, впровадження безвідходних технологій.

Вихідними даними для розрахунків за цим напрямом є норми витрат матеріальних ресурсів, що періодично переглядаються, та план заходів щодо ресурсозбереження.

Економія від зниження матеріальних витрат визначається за формулою:

$$E_m = (H_0 C_0 - H_1 C_1) \times K_p, \quad (2)$$

де E_m — економія від зменшення матеріальних витрат;

H_0 і H_1 — норма витрат сировини, матеріалів, палива, енергії на одиницю продукції до і після впровадження заходів;

C_0 і C_1 — ціна натуральної одиниці сировини, матеріалів, палива, енергії відповідно до і після впровадження заходів;

K_p — кількість одиниць продукції, що випускається з початку впровадження заходів до кінця планованого року.

Зменшення витрат на заробітну плату з відрахуваннями на соціальні заходи в результаті зниження витрат праці на виробництво одиниці продукції (зниження трудомісткості) визначається за формулою:

$$E_z = (T_0 \times Q_0 - T_1 \times Q_1) \times \left(1 + \frac{B}{100}\right) \times \left(1 + \frac{\Gamma}{100}\right) \times K_i, \quad (3)$$

де E_z — економія заробітної плати з відрахуваннями на соціальні заходи;

T_0 і T_1 — витрати праці на виробництво одиниці продукції певного виду до і після впровадження заходів;

Q_0 і Q_1 — затрати на заробітну плату виробничих робітників у розрахунку на 1 людину-день до і після впровадження заходів;

B — середній відсоток додаткової заробітної плати для даної категорії робітників;

Γ — встановлені відсотки відрахувань на соціальні заходи;

K_i — обсяг виробництва продукції (всього або певного виду) з початку впровадження заходів до кінця планованого року.

Поліпшення якості та удосконалення конструкцій і технічних характеристик виробів визна-

чається шляхом розрахунку змін прямих витрат на матеріали, оплату праці тощо на виробництво одиниці продукції до і після змін якості продукції та множення одержаного результату на випуск продукції кращої якості в планованому періоді. Якщо в результаті заходів щодо підвищення якості змінюється стандарт чи технічні умови, продукт вважається новим і витрати на його виготовлення, як і підвищена ціна, враховуються у розрахунках зміни структури продукції.

Збільшення обсягу фактично виробленої продукції в результаті застосування надбавок до ціни за підвищену якість продукції визначається за формулою:

$$T_n = (P_i - P_0) \times K_p, \quad (4)$$

де T_n — збільшення обсягу фактично виробленої продукції;

P_0 і P_1 — ціна до і після поліпшення якості;

K_i — кількість одиниць продукції поліпшеної якості, яку передбачається виготовити в планованому році.

2. *Зміна відносних розмірів амортизаційних відрахувань*, пов'язаних як із змінами величини основних засобів, що використовуються, так із зростанням (чи зниженням) обсягу виробництва. До розрахунку включаються діючі на початок року та заново введені основні засоби, крім тієї їх частини, що враховується в розрахунках введення нових потужностей та в розрахунках комплексного впливу нової техніки. Введення основних засобів визначається планами інвестицій та строками їх виконання. При цьому капітальні вкладення поділяються на спрямовані на розширення та на оновлення засобів.

Капітальні вкладення, спрямовані на оновлення засобів, визначають основну частину їх вибуття з експлуатації, до якої додається зайве устаткування, що підлягає реалізації або списанню. Розрахунок включає як абсолютні зміни сум амортизаційних відрахувань, так і відносні зміни їх величини на одну гривню продукції.

Цей розрахунок здійснюється за формулою:

$$E_a = \left(\frac{A_n}{T_n} - \frac{A_0}{T_0} \right) \times T_n \times K, \quad (5)$$

де E_a — зміна суми амортизаційних відрахувань;
 A_n і A_0 — сума амортизаційних відрахувань у плановому і базовому роках;

T_n і T_0 — обсяг фактично виробленої продукції у плановому і базовому роках;

K — коефіцієнт, який враховує величину амортизаційних відрахувань, що відносяться до собівартості продукції в базовому році.

3. *Вдосконалення організації виробництва та праці* виявляється в економії витрат за напрямками:

а) впровадження нових виробництв, цехів та агрегатів;

б) зміни в організації та обслуговуванні виробництва і праці;

в) зміни в організації управління виробництвом;

г) зміни в умовах матеріально-технічного забезпечення;

д) усунення зайвих витрат та збитків.

У розрахунках зміни витрат у результаті впровадження в дію нових виробництв, цехів та агрегатів, що мають вищий технічний рівень та кращі техніко-економічні показники (ліквідації застарілих та малоефективних), різниця у витратах визначається за формулою:

$$E_0 = \frac{C_1 - C_0}{100} \times T_1, \quad (6)$$

де E_0 — економія витрат у результаті впровадження нових виробництв, цехів, агрегатів;

C_1 — витрати на одну гривню фактично виробленої продукції нових виробництв, цехів, агрегатів;

C_0 — середні витрати на одну гривню фактично виробленої продукції в базовому році;

T_1 — обсяг фактично виробленої продукції нових виробництв, цехів, агрегатів.

Вплив упровадження в дію нових виробництв, цехів, агрегатів розраховується за повним переліком витрат (постійних та змінних), що включаються до собівартості продукції. Одночасно враховується також можливе перебільшення середніх витрат у період освоєння проектних потужностей нових виробництв. Пов'язані з цим додаткові витрати визначаються кошторисом витрат, пов'язаних з підготовкою та освоєнням виробництва продукції, пускових витрат та розрахунком собівартості за цими витратами протягом строку його освоєння.

Вплив зміни пускових витрат визначається множенням різниці між сумами списання цих витрат на одиницю продукції в планованому і базовому роках на обсяг виробництва цього виду продукції у планованому році.

Зміни в організації та обслуговуванні виробництва й праці визначаються на основі розрахунків ефективності передбачуваних заходів: зміни режиму роботи підприємства та підвищення коефіцієнта змінності, впровадження організаційно-технічних та підсобно-технологічних робіт, поліпшення інструментального господарства, роботи внутрішньозаводського транспорту, внутрішньоцехового матеріально-складського господарства і постачання виробництва матеріалами, паливом і енергією. Економія, одержана в результаті поліпшення організації та обслуговування виробництва, розраховується на основі планів наукової організації праці і визначається множенням кількості вивільнених робітників на їхню середню заробітну плату (з відрахуваннями на соціальне страхування). Під час вивільнення робітників, заробітна плата яким нараховується за

тарифними ставками, економія заробітної плати визначається за формулою:

$$E_{зв} = L \times \Phi \times \left(1 + \frac{Г}{100}\right) \times M, \quad (7)$$

де $E_{зв}$ — економія заробітної плати з відрахуваннями на соціальні заходи;

L — кількість вивільнених робітників, чол.;

Φ — середньомісячна заробітна плата цієї категорії робітників, грн.;

$Г$ — встановлені відсотки відрахувань на соціальні заходи;

M — кількість місяців роботи від початку впровадження заходів до кінця року.

Зміни в організації управління виробництвом визначаються на основі розрахунків ефективності таких заходів, як укрупнення цехів, упровадження безцехової структури управління, автоматизованих систем управління, механізації та автоматизації інженерної праці, поєднання та усунення зайвих функцій.

Зміни в умовах матеріально-технічного забезпечення розраховуються на основі аналізу господарських зв'язків та спеціально розроблених заходів раціоналізації складського господарства. До таких заходів належать:

— забезпечення ресурсами в необхідному асортименті та зменшення збитків унаслідок використання матеріалів, що не відповідають технологічним вимогам за розмірами, якістю та іншими властивостями, зменшення збитків під час транспортування та зберігання матеріалів;

— зменшення витрат у результаті змін форм постачання, забезпечення його регулярності та надійності;

— зменшення витрат шляхом раціоналізації господарських зв'язків та вибору оптимальних схем доставки сировини, матеріалів, купівельних напівфабрикатів, палива.

Сума економії від упровадження таких заходів обчислюється за формулою 6.9.

Усунення зайвих витрат та збитків, які не є необхідними в умовах нормальної організації виробничого процесу, є важливим напрямом зниження витрат. Такі витрати і збитки виявляються за допомогою аналізу фактичних витрат на виробництво.

Економія від ліквідації непродуктивних витрат та збитків визначається як добуток сум цих витрат у базовому періоді на темп зростання обсягу виробленої продукції в планованому періоді.

4. *Зміна обсягу виробництва продукції* призводить до відносної зміни величини постійних витрат на одиницю (на одну гривню) продукції. Величина постійних витрат, що залишаються незмінними для певного виробництва (при зміні обсягу виробництва продукції протягом року), визначається в результаті докладного аналізу витрат. Частина витрат може змінюватися протягом

року, але не пропорційно до зростання обсягу продукції. Такі витрати призводять до постійних витрат, які визначаються за формулою:

$$C_{пб} = C_{не} - \frac{C_{не}}{T_p} \times 100, \quad (8)$$

де $C_{пб}$ — сума приведених умовно-постійних витрат базового року;

$C_{не}$ — приріст витрат базового року, пов'язаний із збільшенням обсягів виробництва, що змінюються не пропорційно до зростання обсягу продукції;

T_p — темп зростання обсягу виробництва в базовому році, у відсотках.

Приріст витрат і обсягу виробництва визначається без нових виробництв, що впроваджуються протягом року.

Відносна економія постійних витрат визначається за формулою:

$$E_n = \frac{T \times C_{пб}}{100}, \quad (9)$$

де E_n — економія постійних витрат;

T — темп приросту фактично виробленої продукції у планованому році порівняно з базовим роком, у відсотках;

$C_{пб}$ — сума наведених постійних витрат базового року.

5. *Зміна структури (номенклатури та асортименту) продукції* є одним із найважливіших чинників зміни рівня витрат у багатоніменклатурному виробництві. Під зміною структури продукції розуміють зміну питомої ваги окремих її видів у загальному обсязі виробництва, пов'язану з освоєнням нових та припиненням виробництва застарілих виробів, з неоднаковими темпами зростання випуску різних видів продукції. Розрахунок здійснюється для всіх виробів. Номенклатура виробів, за якою складаються планові калькуляції, відповідає номенклатурі плану виробництва. Собівартість виробів визначається на основі калькуляції. При цьому із собівартості продукції виключаються витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництва продукції.

Вплив зміни структури продукції розраховується на підставі показників зміни витрат за такими статтями калькуляції: матеріальні витрати, витрати на оплату праці з відрахуваннями на соціальні заходи, витрати на утримання та експлуатацію устаткування.

Зміна номенклатури і асортименту виробленої продукції є одним із важливих чинників, що впливають на рівень витрат на виробництво. Це пояснюється тим, що собівартість, як і рентабельність різних виробів неоднакова, тому структурні зрушення в асортименті продукції можуть призвести як до зменшення, так і до збільшення виробничих витрат.

6. *Галузеві та інші чинники.* До них належать: введення і освоєння нових цехів, виробничих одиниць і виробництв, підготовка і освоєння виробництва в діючих об'єднаннях і на підприємствах тощо.

Розрахунок собівартості за техніко-економічними чинниками здійснюється в такій послідовності:

а) розраховується вартість фактично виробленої продукції планованого року. При цьому для збереження умов виробництва продукції базового року з обсягу фактично виробленої продукції планованого року у вартісному виразі віднімається та її частина, приріст якої не пов'язаний із збільшенням фізичного обсягу продукції (приріст обсягу продукції, спричинений підвищенням середніх цін на продукцію, зростанням її випуску за рахунок поліпшення якості сировини, повнішим використанням комплексної сировини, одержанням продуктів з відходів без їх додаткової обробки);

б) розраховуються витрати базового року на 1 грн. виробленої (реалізованої) продукції;

в) шляхом множення витрат базового року на обсяг виробництва (реалізації) продукції планованого року підраховується її собівартість при збереженні умов виробництва продукції в базовому році;

г) розраховується зміна собівартості продукції (економія, перевитрати) в планованому році, зумовлена впливом техніко-економічних чинників. Собівартість може визначатися в цілому або за структурою витрат — за статтями, елементами;

д) від собівартості фактично виробленої продукції, розрахованої за рівнем витрат базового року, віднімається загальна сума її зміни (за всіма чинниками) та визначається собівартість фактично виробленої продукції в цінах базового року та умовах виробництва планованого року;

е) визначається рівень витрат на одну гривню фактично виробленої продукції в планованому році і його зміна до витрат базового року.

Розрахунок виконується у співставних з базовим роком цінах та умовах оплати праці. Вплив зміни цін на ресурси, що використовуються, та на продукцію, що виготовляється, в планованому році порівняно з базовим роком розглядаються як окремі чинники.

Якщо ціна на продукцію, що виготовляється, змінюється, сума зміни цін додається або віднімається від вартості фактично виробленої продукції в цінах базового періоду.

Зазначені суми зміни цін на сировину, матеріали, паливо, енергію, тарифів на перевезення та послуги, зміни норм амортизаційних відрахувань, сум витрат на оплату праці, норм відрахувань на соціальне страхування та інших умов, що впливають на рівень і склад собівартості порівняно з базовим періодом, також відповідно додаються або віднімаються від собівартості базового року.

З урахуванням цих змін визначаються обсяг фактично виробленої продукції, її собівартість, а

також рівень витрат на одну гривню фактично виробленої продукції за цінами та умовами планованого періоду.

Розрахунок впливу техніко-економічних чинників на планову собівартість продукції застосовується також під час аналізу фактичної собівартості продукції. Такий аналіз рекомендується проводити систематично, вивчаючи вплив окремих чинників на собівартість, доцільність і динаміку окремих видів витрат, а також собівартість окремих видів продукції. В період, що передує розробці плану, і після закінчення господарського року повинен проводитися комплексний аналіз з урахуванням всієї сукупності витрат на виробництво.

Для аналізу використовуються дані звітності бухгалтерського обліку, технічна і нормативна документація, аналітичні групування витрат (за етапами виробничого процесу і за техніко-економічними чинниками). Для виявлення причин відхилень від плану і можливостей зменшення витрат використовуються також матеріали спостережень на робочих місцях, вибіркового перевірок, обстежень роботи окремих структурних підрозділів підприємства.

Особлива увага під час аналізу впливу окремих чинників на собівартість продукції приділяється визначенню фактичної ефективності заходів підвищення технічного рівня й удосконалення організації виробництва. Результати аналізу використовуються в оперативному управлінні виробництвом і під час складання планів на наступні періоди.

Розглянуті чинники зниження витрат обумовлюють такі *резерви* зниження витрат:

- розширення спеціалізації та кооперації;
  - зменшення трудових витрат;
  - збільшення продуктивності праці за рахунок збільшення перевиконання встановлених норм виробітку;
  - раціональне використання матеріальних ресурсів, дотримання найсуворішого режиму економії на всіх ділянках виробничо-господарської діяльності підприємства;
  - безперервність постачання матеріальних ресурсів, що запобігає простоям у виробництві і забезпечує ритмічне, рентабельне використання обладнання;
  - використання обґрунтованої амортизаційної політики;
  - скорочення витрат на обслуговування виробництва й управління, адже чим меншою є величина витрат на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничих, адміністративних, збутових та інших операційних витрат, тим за інших рівних умов нижчими є витрати виробництва;
  - оптимізація витрат на транспортування, зберігання запасів та продукції тощо.
- Класифікацію резервів зниження витрат наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація резервів зниження витрат	
Ознака класифікації	Види резервів
1. За сферою виникнення	— виробничі; — невиробничі
2. За видами ресурсів	— предмети праці; — засоби праці; — праця
3. За рівнем і масштабами	— народногосподарські; — міжгалузеві; — галузеві; — внутрішньовиробничі
4. За часом використання	— перспективні; — поточні; — оперативні
5. За можливостями реалізації	— реальні; — потенційні
6. За методами реалізації	— технічні; — організаційні; — економічні; — соціальні
7. За потребами у капітальних вкладеннях	— інвестиційні; — безінвестиційні
8. За можливостями виявлення	— явні; — приховані

Основними шляхами зниження витрат виробництва є:

— зниження матеріальних витрат на одиницю продукції. Оскільки в більшості галузей промисловості вони займають високу питому вагу в структурі витрат на виробництво, то навіть незначне заощадження матеріальних витрат (сировини, матеріалів, палива, енергії) при виробництві одиниці продукції дає певний ефект в цілому по підприємству;

— зниження витрат на оплату праці на одиницю продукції;

— скорочення адміністративно-управлінських витрат;

— ліквідація непродуктивних витрат і втрат;
— застосування ресурсозберігаючої технології, що забезпечує економію матеріалів та енергії;

— чітке дотримання технологічної дисципліни, що призводить до скорочення втрат від браку;

— розроблення оптимальної стратегії технічного розвитку підприємства, що забезпечує раціональний рівень витрат на створення технічного потенціалу підприємства;

— запровадження ефективних систем внутрішньовиробничих економічних відносин, що сприяють економії всіх видів ресурсів, підвищенню якості продукції;

— раціоналізація організаційної структури системи управління виробництвом з метою скорочення витрат на управління, підвищення його ефективності тощо.

Ефективним методом виявлення резервів зниження собівартості продукції є *функціонально-вартісний аналіз* (ФВА).

Функціонально-вартісний аналіз — комплексний системний аналіз діяльності підприємства, його складових (технічних і технологічних, маркетингових, фінансових, збутових підрозділів, управ-

лінських функцій), а також оцінка ефективності використання витрат на реалізацію кожної з цих функцій з метою виявлення неефективних, нерациональних витрат, існуючих внутрішніх резервів і розробки програм підвищення ефективності діяльності та збільшення прибутковості підприємства.

Завданнями функціонально-вартісного аналізу є: підвищення конкурентоспроможності продукції; підвищення якості об'єкта в цілому або його складових частин; зниження витрат на виробництво (зниження матеріало-, фондо-, трудо-, енергомісткості); підвищення продуктивності праці; заміна дефіцитних, імпортних матеріалів, комплектуючих виробів; збільшення обсягу продукції без додаткових матеріальних вкладень; ліквідація «вузких місць» у виробництві; зниження експлуатаційних і транспортних витрат; підвищення екологічності виробництва; розроблення нових або вдосконалення існуючих технологічних процесів, систем організації праці і управління виробництвом, прогнозування розвитку об'єктів тощо.

Результат проведення ФВА — зниження витрат на одиницю корисного ефекту — може бути виражений у: підвищенні споживчих властивостей виробу при одночасному скороченні витрат; підвищенні споживчих властивостей при збереженні або економічно виправданому збільшенні витрат; скороченні витрат при збереженні або обґрунтованому зниженні функціональних параметрів виробу до необхідного рівня.

Значне зниження витрат виробництва досягається в результаті застосування прогресивних методів організації праці. Прикладом служить розроблена в Японії система організації виробництва «just in time», яка набула широкого застосування в усьому світі. Вона знижує витрати виробництва за рахунок своєчасного постачання ресурсів. Сутність її полягає в тому, що матеріальні ресурси поставляються споживачеві у визначене місце, у потрібний час і у необхідній кількості. Якщо трапляються недоброякісні ресурси, виробничий процес зупиняється, тому що запасів на робочому місці немає. Система «just in time» сприяє зниженню витрат за двома напрямками: знижуються витрати на складування і зберігання напівфабрикатів і у споживача, і у виробника; застосування системи неможливе без забезпечення бездефектного виготовлення продукції в постачальника. Японські підприємства з цією метою навчають усіх співробітників методам контролю якості і т. д., підвищують відповідальність виробничих робітників за якість, використовують автоматичні пристрої задля контролю якості. В результаті знижуються витрати виробництва, пов'язані з повторним опрацюванням бракованих виробів, витратами сировини і заробітної плати.

У рамках системи «just in time» використовуються підсистеми, гуртки якості і т. д., що забезпечують по структурних підрозділах підпри-

емства підвищення відповідальності за якість продукції робітників і спеціалістів, полегшення управління виробничим процесом, зниження витрат виробництва.

У міжнародній практиці набули значною поширення такі підходи до зниження витрат: таргет-костинг (target costing); кайзен («kaizen» перекладається як «покращення, вдосконалення» (від «кай» — «зміна» и «зен» — «добре»).

Управління витратами за концепцією «target costing» використовується в основному на стадії проектування нової продукції і передбачає виконання таких кроків: визначення ціни нової продукції, за якою її готові придбати покупці; визначення цільових значень прибутку та витрат на виробництво; розрахунок фактичних витрат на виробництво; порівняння фактичних витрат на виробництво з цільовими; розроблення заходів, які дозволяють знизити фактичні витрати до заданого рівня.

Основна відмінність управління витратами за методом *кайзен* полягає в тому, що зниження витрат відбувається за видами продукції, що вже виробляються підприємством, завдяки підвищенню ефективності бізнес-процесів. Визначають, на скільки повинні бути знижені витрати на виробництво продукції, і повноваження після досягнення поставлених цільових значень витрат передаються безпосередньо виробничим підрозділам. З метою забезпечення зниження собівартості продукції в короткий термін і в цілому витрати по підприємству фінансовому директору необхідно послідовно виконати такі кроки: визначити статті витрат, які можуть бути скорочені; спільно з керівниками виробничих підрозділів скласти план зниження витрат і розподілити між менеджерами відповідальність за його виконання.

Висновки. Основа забезпечення можливості зниження ціни, на нашу думку, — це виявлення факторів, чинників і резервів зниження витрат виробництва. Однак слід зазначити, що зниження собівартості не завжди є доцільним. Будь-яке зниження собівартості, що призводить до погіршення якості продукції, не є економічно виправданим. Так, зменшення витрат на придбання якісних матеріалів та заміна дешевшими може призвести до зниження якості кінцевого продукту, а це може негативно позначитися на обсягах реалізації продукції та її конкурентоспроможності. Тому зниження ціни продукції має відбуватися не за рахунок погіршення її якості, а завдяки використанню інших виявлених резервів зниження витрат. Результати проведеного аналізу вказують на необхідність постійного пошуку можливостей зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції з метою отримання більш достовірної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень у сфері ціноутворення та інших актуальних проблем.

Література

1. Грещак М. Г. Управління витратами : навч. метод. посібник для самост. вивч. дисц. / М. Г. Грещак, О. С. Коцюба. — К. : КНЕУ, 2002. — 131 с.
2. Серебренников Г. Г. Управление затратами на предприятии : учебное пособие / Г. Г. Серебренников. — Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. — 80 с.
3. Цимбалюк Л. Г. Формування та управління витратами виробництва / Л. Г. Цимбалюк, Н. П. Скригун, Л. І. Антошкіна. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 240 с.